

открывался и др. Уникальное самовыражение индивидуальности М. Цветаевой проявляется в рождении авторского метафорического образа с использованием классической антропониимии: *Дионисиево ухо, разбиваться на куски Озириса, фавьерский день, Вавилонская башина писем, Содом дружба и любви*.

Мастерское соотношение, умение приблизить народные образы к мифологическим для конкретизации их семантики, расширяет временное и культурное пространство в текстах Цветаевой.

Особое место в прозаических текстах Цветаевой занимают библейские фразеологизмы, что обусловлено христианской этической и эстетической ценностью: *вкусих мало мёду; тайное, ставшее явным; камня на камне не оставил; тридцать серебряников и т. д.* Использование фразеологизмов библейского происхождения показывает, насколько глубоко Цветаева знала тексты Священного Писания, которые являются самыми популярными источниками историко-культурной информации во всем мире. Надо отметить, что всякое употребление фразеологизмов в текстах дано через творческий подход автора к осмыслению библейских сюжетов.

Таким образом, фразеологические связи значительно влияют на смысловой объем слова в сознании человека и представляют собой очень важный элемент в поэтическом языке Цветаевой.

Язык является неотъемлемой частью духовной культуры человечества, способствует идентификации объектов окружающего мира, их классификации и упорядочению сведений о нем [4, с. 72–73]. Фразеологизм представляет собой свернутый текст, «напоминает чем-то художественное полотно: его так же приходится интерпретировать, как в Третьяковской галерее экскурсоводы «читают» картины» [2, с. 6].

Литература

1. Арсентьева, Е. Ф. Сопоставительный анализ ФЕ, стилистически ориентированных на человека, в русском и английском языках и вопросы создания русско-английского фразеологического словаря: дис. ... д-ра филол. наук / Е. Ф. Арсентьева. – Казань, 1993.
2. Алефиренко, Н. Ф. Фразеологический словарь: Культурно-познавательное пространство русской идиоматики / Н. Ф. Алефиренко, Л. Г. Золотых. – М. : Эллис, 2008. – 472 с.
3. Зубова, Л. В. Поэзия Марины Цветаевой: лингвистический аспект / Л. В. Зубова. – Л. : ЛГУ, 1989. – 264 с.
4. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию / О. А. Леонтович. – М. : Гнозис, 2007. – 368 с.

В. А. Корань (Беларусь)

«ПРАМОВА МЯЛЕШКІ»: ПАМІЖ АЎТАРАМ І ГЕРОЕМ

«Прамова Мялешкі» – сатырычны твор XVII ст., які дайшоў да нашага часу ў шматлікіх спісах (на сёння вядомыя 15 спісаў, якія зберагаюцца ў бібліятэках Беларусі, Польшчы, Літвы). Асобныя вучоныя (М. Кастамараў, М. Вішнеўскі) лічылі гэты твор сапраўднай прамовай смаленскага кашталяна, агалашанай ім на сойме ў Варшаве ў прысутнасці караля Жыгімонта III Вазы, але большасць (І. Первольф, М. Сумцоў, Я. Карскі, Л. Махнавец, А. Коршунаў, Б. Струмінскі, А. Мальдзіс, В. Чамярыцкі) схіляецца да думкі, што гэта пародыя на соймавую прамову і лічаць кашталяна Івана Мялешку «псеўдааўтарам» знакамітага твора. Сапраўды, маецца нямаля фактаў на карысць дадзенага меркавання. Цалкам не адпавядае рэчаіснасці год, вынесены аўтарам у заглавак, – 1589. Як вынікае з ранейшых даследаванняў, Іван Мялешка – гістарычная асоба. Пасаду смаленскага кашталяна, аднак, ён займаў значна пазней – з 1615 г., а на варшаўскім сойме выступаў, паводле гістарычных крыніц, у 1609 г. Таму

можна зрабіць выснову, што Мясешка не мог выступаць з прамовай на сойме ў 1589 г., як гэта адзначана ў загалюўку, а тым больш выступаць там у якасці смаленскага кашталяна, якім стаў праз 26 гадоў. Такім чынам, пацвярджаецца меркаванне, што «Прамова Мясешкі» – не проста сатырычная пародыя, але літаратурная містыфікацыя, калі аўтар прыпісвае свой твор іншаму, рэальнаму, чалавеку. На жаль, дакладна атрыбутаваць прамову ні ў ранейшых, ні ў сённяшніх даследчыкаў пакуль не атрымалася, таму прынята лічыць гэты твор ананімным.

Аўтар паказвае смаленскага кашталяна Мясешку «наіўным правінцыялам» (А. Мальдзіс), пасланым ад мазырскага павета на сойм з удзелам караля. У «Прамовах Мясешкі» вуснамі прамоўцы выкрываюцца іншаземцы (ліхія немцы, нахабныя слугі-ляхі, сквапны заморскі майстар), а прыўнесеным парадкам і модзе проціпастаўляюцца айчыныя: заморскія стравы – айчыныя стравы, заморскае адзенне – айчыннае адзенне. Прычым сваё (для Мясешкі няважна, ці гэта нейкія рэчы, ці палітычны лад краіны) заўсёды лепшае за чужое. Іншаземцы характарызуюцца трапна, па-народнаму – «czort», «bies», «ziodziey», «czortopiolech» і інш. Герой твору абвінавачвае іх у бедах сваёй краіны, скардзіцца, што суайчыннікі вымушаны добра частаваць іншаземцаў і нават сваю жонку пасадзіць каля гося. Аднак скаргі завяршаюцца нечаканай для соймавай прамовы прапановай: «*koli i by hetakoho czorta kuiakom w mordu ili po licam, po chrypcie <...> Niechay by mordy takoy pohanoy nie nadymai!*» [6, с. 481]. Галоўная ўмова такой расправы – «*tak, koby korol Jeho Miiosty nie siychai!*» [6, с. 482].

І. Саверчанка сцвярджае, што ў «Прамовах Мясешкі» «ўпершыню ў беларускім пісьменстве сцвярджалася жыццёвая неабходнасць вяртання грамадства да старасвецчыны, калі, на думку аўтара, паўсюль на нашых землях панавала шчырасць, адкрытасць, разважлівасць, не было месца пустой балбатні і палітыканству, падману і дэмагогіі» [5, с. 173–174]. Аднак, пры ўважлівым працытанні заўважна, што сатыра ў творы скіравана не толькі супраць пражанай шляхты, караля, новых парадкаў, але і супраць самога прамоўцы – Мясешкі. А. Мальдзіс у свой час адзначыў, што яшчэ адным адрасатам сатыры твору з’яўляецца сам Мясешка, яго «адсталасць» і «прымітыўнасць». На нашу ж думку, аўтар, чалавек перадавых поглядаў, ужо ў XVII ст. іранічна высмеяў не толькі асабістыя заганы смаленскага кашталяна, але і сарматызм – шляхецкую ідэалогію Рэчы Паспалітай, якая вылучалася «кансерватызмам у эканамічных і грамадскіх адносінах, не дапускала магчымасці змен у шляхецкай «залатой вольнасці» і дзяржаўным ладзе Рэчы Паспалітай» [4, с. 553], тым больш, што нават «міністры Рэчы Паспалітай вызначаліся тыповай для сармацкага светапогляду пазіцыяй мыслення» [1, с. 29]. Смаленскі кашталян выяўлены ў творы як сапраўдны сармат, «чалавек набожны, забабонны, суровы, традыцыйны (калі не кансерватыўны), дамасед і ненавіснік усяго чужога» [3, с. 26]. Нават тое, што Мясешка «*Urszulu, korolewniu Jeho Miiosti, milenko w ruczku pociowali, kak druhieie moioldszeie senatorczyki*» [6, с. 483], паказвае на яго імкненне быць сапраўдным рыцарам, бо звычай цалаваць панне ручку быў у лепшых сармацкіх традыцыях. Але непрыняцце новага, прагрэсіўнага, напрыклад, гадзіннікаў, паказвае на яго залішнюю традыцыйнасць. Аўтар высмейвае Мясешкава няўменне красамоўна выказваць свае думкі, яго пахвальбу, калі той гаворыць, што «*nie tolko w Smolecku, ale i w Mozyru wies powiet o tom dawno rady: koho b mudroho do was na toy ziedz k toy sentencyi wyprawity*» [6, с. 483], але ў той жа час яго вуснамі выказвае самыя набалельныя пытанні тагачаснага жыцця: засілле іншаземцаў у краіне і антыдзяржаўную палітыку ўладароў Вялікага Княства Літоўскага. Праблема засілля іншаземцаў закранаецца ў «Прамовах Мясешкі» ў розных варыяцыях. Як зазначыў А. Мальдзіс, «падзенне нораваў <...> тлумачыцца не толькі чужа-

земнай экспансіяй, але і прадажнасцю беларускіх магнатаў, іх дэнацыяналізацыяй. Гэта свае «баламуты» абясцілілі Вялікае Княства Літоўскае, паставілі яго на калені перад польскай дзяржавай» [2, с. 136]. Патрыятычна настроены аўтар не мог не адгукнуцца на такія падзеі вострым сатырычным словам, бо ён дакладна ведае і мінулае свайго народа і сучасны яму стан справаў.

Вуснамі Мясешкі гаворыцца пра веліч князёў і мінулых часоў. Асабліва востра ўспрымаецца вокліч «*Procz Zyhmunta Auhusta korola*» [6, с. 481]. Тут маецца на ўвазе кароль польскі (з 1529 г.) і вялікі князь літоўскі Жыгімонт II Аўгуст (1520–1572), які падпісаў акты пра далучэнне да Польшчы Падляшша, Падолля, Валыні і Кіеўшчыны. Як сапраўдны патрыёт Вялікага Княства, аўтар не можа дараваць каралю бяздумнай страты земляў краіны, а Жыгімонта II Аўгуста за такія дзеянні нават прапануе не лічыць за чалавека.

Важна адзначыць, што ў «Прамове Мясешкі» ў храналагічным парадку згадваюцца вялікія князі і каралі, пачынаючы з Жыгімонта I Старога і завяршаючы Жыгімонтам III Вазам, да якога непасрэдна і звяртаецца на сойме кашталян Мясешка. Аднак у гэтым пераліку маецца выключэнне – Стафан Баторый. Падаецца дзіўным, што згадка пра Генрыху Валуа, што займаў пасаду польскага караля і вялікага князя літоўскага ўсяго некалькі месяцаў (з 24 студзеня па 18 чэрвеня 1574 г.), на старонках прамовы ёсць, а Стафан Баторый, папярэднік Жыгімонта III, які кіраваў Рэччу Паспалітай 11 гадоў (з 14 снежня 1575 па 12 снежня 1586 г.) нават не згадваецца. Аднак гэтаму, здаецца, ёсць тлумачэнне. Сярод кіраўнікоў Рэчы Паспалітай аўтар станоўча згадвае толькі Жыгімонта I Старога: «*Aie Zyhmunta pierwoho – soiodka pamiat' Jeho!*» [6, с. 481], а пра Жыгімонта II Аўгуста ён гаворыць даволі сцісла і негатыўна: «*Procz Zyhmunta Auhusta korola (toho nie czeho w ludy liczytu), bo toy Podlasie i Woioyc wyniszczyli, lachom mienuuczysia*» [6, с. 481]. Генрых Валуа, які «*nikomu ne okazawszysia procz poiechai, ai w swoiu storonu, ai za more skiknuu*» [6, с. 482], выклікае выключна пагарду, паколькі менавіта з яго і пачалося перайманне заходняй моды, якая так не падабаецца Мясешку. Жыгімонт III таксама не станоўчы персанаж, бо ў час яго каралявання працягваецца нацыянальны і рэлігійны ўціск на Вялікае Княства Літоўскае. Стафан Баторый у вачах аўтара валодае безумоўным аўтарытэтам, таму ён, як сапраўдны патрыёт, не мог дазволіць сабе згадаць у сатырычным выкрывальніцкім творы караля і вялікага князя, які заснаваў шматлікія навучальныя ўстановы ў Рэчы Паспалітай, у тым ліку і Віленскую акадэмію (1579), спрабаваў рэфармаваць войска, паспяхова процістаяў Масковіі ў Лівонскай вайне.

Кашталян Мясешка выяўлены ў творы хоць і не адмоўным, але і не станоўчым, як гэта звычайна дэкларуецца, персанажам. Нездарма для героя было абрана такое гаваркое прозвішча: Мясешка – малоць языком, г.зн. «балбатаць, пустасловіць» (пар. прыказкі: мялі, Апанас, твой цяпер час; малоць языком, як сабака хвастом; малоць языком, як пусты млін; языком малоць, як гарох сыпаць і інш.). Ён выкрывае шляхту, якую называе «*radnyie baiamuty*», караля, які шануе іншаземцаў больш, чым сваіх падданных, але следам лісліва просіць Жыгімонта III дазволіць яму і далей заставацца сярод тых «баламутаў», кажучы ў завяршэнні прамовы «*cztoby zawsiehda skolko senatorow i panow Litewskich pry koroli Jeho Miosti byio, byi by i ia*» [6, с. 484]. Па-сутнасці, Мясешка ад іх асабліва і не адрозніваецца. Ён жаліцца, што ўсё ў краіне кепска, але быў бы не супраць разам з «баламутамі», што давалі яе да такога стану, атрымаць ад караля ў карыстанне хоць невялікі, але надзел зямлі.

Такім чынам, «Прамова Мясешкі» – шматпланавы твор. Вобраз смаленскага кашталяна Івана Мясешкі зусім неадназначны. Ананімны аўтар, выкарыстоўваючы вобраз няўдалага прамоўцы, дасягнуў сваім творам трох мэтаў: па-першае, абазначыў праблему дэнацыяналізацыі кіруючых колаў Вялікага

Княства Літоўскага, іх прадажнасць і антыдзяржаўнасць; па-другое, высмеяў псеўдапатрыятызм і прыхільнасць шляхты да ідэалогіі сарматызму, які з'яўляўся «ідэалагічным абгрунтаваннем дзяржаўнай уніі Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага, а пасля 1569 г. – існавання шматнацыянальнай і шматканфесійнай Рэчы Паспалітай» [4, с. 552]; па-трэцяе, у вобразе Мялешкі высмеяў неадукаванасць, самаўпэўненасць, паказаўшы яго няўменне прыгожа выказаць свае думкі, яго паказную традыцыйнасць, пыхлівасць, ліслівасць у адносінах да караля. Аўтар з іроніяй выяўляе патрыятызм Мялешкі, абмежаваны магчымасцю застацца сярод іншых сенатараў пры хоць і невялікай, але ўладзе, і пашырыць свае ўладанні з дапамогай каралеўскага зямельнага надзелу. Таму праз вобраз смаленскага кашталяна робіцца зразумелай трагедыя не толькі аўтара, але і ўсёй краіны, якая апынулася ў руках іншаземцаў і суайчыннікаў, што дбаюць выключна пра сябе і свае выгоды. Насельнікі ж Вялікага Княства Літоўскага з прычыны палітычных гульняў вышэйшых чыноў Рэчы Паспалітай не здольныя пачувацца гаспадарамі на сваёй зямлі і могуць толькі спадзявацца на іх літасць.

Літаратура

1. Лазука, Б. А. Беларускае барока : Гісторыка-тэарэтычныя праблемы стылю / Б. А. Лазука. – Мінск : Беларусь, 2001. – 144 с.
2. Мальдзіс, А. На скрыжаванні славянскіх традыцый / А. Мальдзіс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 352 с.
3. Мальдзіс, А. В. Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі / А. В. Мальдзіс // Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі : эсэ ; Восень пасярод вясны : аповесць, сатканая з гістарычных матэрыялаў і мясцовых паданняў. – Мінск, 2001. – С. 3–268.
4. Пазднякоў, В. Сарматызм / В. Пазднякоў // Вялікае Княства Літоўскае : энцыклапедыя. – Мінск, 2006. – Т. 2. – С. 552–553.
5. Саверчанка, І. Aurea mediocritas. Кніжна-пісьмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока / І. Саверчанка. – Мінск : Тэхналогія, 1998. – 319 с.
6. Wiszniewski, M. Jzyk i literatura białoruska / M. Wiszniewski // Historia literatury polskiej. – Kraków : W drukarni Uniwersyteckiej, 1851. – Т. 8. – С. 480–484.

В. В. Круглова (Беларусь)

АСЭНСАВАННЕ РОЛІ ПАЭЗІІ Ў ТВОРЧАСЦІ ЯНКІ ЛУЧЫНЫ І МАКСІМА ТАНКА

Янка Лучына тварыў на мяжы эпох рамантызму і рэалізму (пазітывізму), рысы якіх увасобіліся ў яго творчасці. Спадчына Максіма Танка належыць пераважна да мадэрнізму. Аднак шмат агульнага ёсць у лірыцы прадстаўнікоў розных напрамкаў. У цэнтры ўвагі пісьменнікаў знаходзіліся чалавек, праца, радзіма, прырода. Абодва паэты ў большай ці меншай ступені звярталіся да агульных мастацкіх, сацыяльных, грамадскіх праблем. Янку Лучыну і Максіма Танка, як і многіх пісьменнікаў, цікавіла прызначэнне мастацтва.

Мастацтва – своеасаблівая форма светасузірання. Менавіта мастацкія творы з'яўляюцца найбольш выразным выказваннем поглядаў аўтара на свет. Мастацтва адрозніваецца ад філасофіі, рэлігіі, навукі тым, што ў ім асноўным сродкам пазнання з'яўляецца вобраз. Вобразны характар мастацтва выявіў Г. В. Ф. Гегель: «Форма пачуццёвага сузірання ўласціва мастацтву. Менавіта мастацтва даводзіць да свядомасці ісціну ў выглядзе пачуццёвага вобраза, і пры гэтым такога пачуццёвага вобраза, які ў самай сваёй з'яве мае вышэйшы, больш глыбокі сэнс і значэнне» [3, с. 127].

Істотнай рысай літаратуры рамантызму, якая знайшла ўвасабленне ў творчасці Янкi Лучыны, з'яўляецца зварот да тэмы мастацтва, асэнсаванне